

**АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ
У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ**

У статті досліджуються особливості інституту адміністративної відповідальності у сфері незаконного використання природних ресурсів. Звертається увага на обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони відповідальності юридичних осіб.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, юридичні особи, незаконне використання, природні ресурси.

В статье исследуются особенности института административной ответственности в сфере незаконного использования природных ресурсов. Обращается внимание на обязательный признак субъективной стороны ответственности юридических лиц.

Ключевые слова: административная ответственность, юридические лица, незаконное использование, природные ресурсы.

The article studies peculiarities of the institute of administrative responsibility in the field of illegal use of natural resources. Attention is drawn to the mandatory feature of the subjective responsibility of legal entities.

Key words: administrative liability, legal entities, illegal use, natural resources.

Вступ. Актуальність дослідження інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб за порушення законодавства у сфері використання та охорони природних ресурсів обумовлюється тим, що незважаючи на те, що КУпАП встановлює адміністративну відповідальність лише фізичних осіб, ряд законів України фактично встановлює відповідальність юридичних осіб, яка за своєю природою може вважатися адміністративною відповідальністю.

Про важливість адміністративної відповідальності в регулюванні суспільних відносин свідчить і той факт, що в науці адміністративного права протягом тривалого часу продовжуються наукові дискусії щодо визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності.

На думку І.П. Голосніченка, юридичні особи, як і фізичні особи, є повноправними суб'єктами багатьох видів правовідносин, а тому можуть вчиняти різні протиправні діяння. Водночас суттєвою відмінністю цих протиправних діянь є характер суб'єктивної сторони такого виду правопорушень. Ця характеристика правопорушення дістає відображення в понятті «вина», яке характеризує свідоме, психічне ставлення особи до вчиненого нею протиправного діяння та його наслідків [1, с. 471].

О.Т. Зима теж зазначає, що необхідність існування адміністративної відповідальності юридичних осіб зумовлена тим, що останні є не лише учасниками суспільних та правових відносин – вони також виступають одним з об'єктів державного управління. Таким чином, органи державної виконавчої влади, здійснюючи державне управління, мають справляти на них певний вплив, застосовувати відповідні управлінські (регулятивні) методи [2, с. 9].

Результати дослідження. Стосовно визнання чи/або невизнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності, в науці адміністративного права склалися дві протилежні позиції. Позицію щодо визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності дотримуються Ю.П. Битяк, Є.В. Додін, С.Т. Гончарук, Д.М. Лук'янець, О.С. Літошенко, Н.В. Гришина та ін.

Протилежної позиції дотримуються Е.Ф. Демський, В.С. Ковальський, С.Е. Демський, О.П. Світличний та інші науковці.

Варто звернути увагу на такий факт, що незважаючи на те, що чинний КУпАП не визначає суб'єктом адміністративного проступку юридичних осіб, у частині першій ст. 27 КУпАП міститься

вказівка, що штраф є грошовим стягненням, що накладається на громадян, посадових та юридичних осіб за адміністративні правопорушення у випадках і розмірі, встановлених цим Кодексом та іншими законами України [3].

Однією з головних проблем є вирішення питання про суб'єктивну сторону складу адміністративного правопорушення, суб'єктом якого виступає підприємство, установа, організація або об'єднання громадян.

Д.М. Лук'янець вину юридичної особи розуміє в аспекті вини юридичної особи та необхідності врахування і оцінки зв'язку між діями фізичних осіб і протиправними діями власне юридичної особи. Проте оцінки фізичною особою власних дій та зв'язку між її діями та протиправним діянням юридичної особи, уявляється, буде недостатньо для визнання винною юридичну особу. Необхідно оцінити також поведінку фізичної особи та її зв'язок з протиправним діянням юридичної особи на предмет того, чи насправді поведінка порушника свідчить про нехтування правовими цінностями, чи можна за таку поведінку докоряти порушникові [4, с. 15].

У порушеннях обов'язків юридичними особами їх вина виступає як складне соціально-психологічне явище. Оскільки сума повноважень посадових осіб не є компетенцією юридичної особи, тому й адміністративна відповідальність посадових осіб не ототожнюється з адміністративною відповідальністю юридичної особи. Із суб'єктивної сторони адміністративний проступок характеризується як винне діяння. Вина юридичної особи є психічним ставленням осіб, які перебувають у безпосередніх організаційно-правових відносинах із нею, причетних до протиправних діянь, виражених в актах юридичної особи, що завдали шкоди суспільним відносинам порядку управління, до цих діянь та їх наслідків, виявлене у формі умислу або необережності [5, с. 54].

Адміністративна відповідальність юридичних осіб існує і в деяких країнах, наприклад, у США, Франції, Болгарії, Сербії, Білорусії та інших. Наприклад, відповідно до «Кодексу Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення» юридична особа визнається винною у вчиненні адміністративного правопорушення, якщо буде встановлено, що цією юридичною особою не дотримано норми (правила), за порушення яких передбачена адміністративна відповідальність, або означеною особою не були вжиті всі заходи щодо їх дотримання [6].

Якщо проаналізувати вітчизняне законодавство, то на сьогодні юридичні особи як суб'єкти підприємницької діяльності є суб'єктами господарсько-правової, цивільно-правової, фінансово-правової, а також кримінально-правової юридичної відповідальності.

З приводу визнання суб'єктами адміністративних проступків юридичних осіб за порушення законодавства у сфері використання та охорони природних ресурсів слід виходити з того, що оскільки окремими законами передбачена відповідальність юридичних осіб, така відповідальність повинна бути визнана на законодавчому рівні.

До законодавчих актів, якими передбачені адміністративні санкції щодо юридичних осіб за порушення у сфері використання та охорони природних ресурсів, слід віднести Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», згідно зі ст. 68 якого порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища тягне за собою встановлену цим Законом та іншим законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність [7]. Однак норми цього закону прямо не вказують, що юридичні особи є суб'єктами адміністративної відповідальності, на відміну від ст. 211 Земельного кодексу України, частина перша якого містить вказівку, що громадяни та юридичні особи несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законодавства. Проте, як наголошують А.М. Мірошніченко та Р.І. Марусенко, дана «норма» ніякого регулятивного та охоронного значення не має – нікого не можна притягти до відповідальності на підставі ч. 1 ст. 211 ЗК. Відповідальність може настати за нормами цивільного, адміністративного, кримінального та іншого законодавства, які встановлюють конкретні санкції за описані правопорушення, відповідальність [8, с. 455].

Це в повній мірі стосується й інших законодавчих актів, нормами яких передбачена відповідальність юридичних осіб. Ними є Закони України «Про охорону земель»; «Про тваринний світ»; «Про рослинний світ»; «Про природно-заповідний фонд України»; лісовий, водний та кодекс про надра України.

Серед законодавчих актів, норми яких безпосередньо передбачають відповідальність юридичних осіб, слід віднести норми Закону «Про забезпечення санітарного і епідемічного бла-

гополуччя населення», відповідно до якого середовище життєдіяльності людини – це сукупність об'єктів, явищ і факторів навколишнього середовища (природного і штучно створеного), що безпосередньо оточують людину і визначають умови її проживання, харчування, праці, відпочинку, навчання, виховання тощо [9].

Ст. 46 Закону України «Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення» має назву: «Адміністративна відповідальність та фінансові санкції за порушення санітарного законодавства», відповідно до якого до підприємств, підприємців, установ, організацій, які порушили санітарне законодавство, застосовуються фінансові санкції. Наприклад, за випуск, реалізацію продукції, яка внаслідок порушення вимог стандартів, санітарних норм є небезпечною для життя і здоров'я людей, підприємство, підприємець, установа, організація сплачує штраф у розмірі 100 відсотків вартості випущеної або реалізованої продукції (пункт «в» ст. 46).

Як бачимо, норми Закону України «Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення» в частині притягнення юридичних осіб до відповідальності якісно відрізняються від інших законодавчих актів.

У перелічених законах встановлена відповідальність юридичних осіб не в повному обсязі. Переважно це бланкетні норми, норми прямої дії, що передбачають відповідальність, містяться в інших нормативно-правових актах.

Наведений перелік нормативно-правових актів, які в багатьох випадках не узгоджуються між собою і встановлюють права і обов'язки юридичних осіб у сфері земельних відносин, говорить про те, що така невизначеність законодавця розбалансовує систему заходів державного примусу, призводить до виникнення правових колізій у правозастосовній діяльності [10, с. 271].

У нормах вказаних та інших законодавчих актів у сфері використання та охорони природних ресурсів необхідно чітко визначити суб'єктами адміністративної відповідальності юридичних осіб. Із цього приводу є слушною думка Ю.П. Битяка, який відзначає, що для підвищення ефективності законодавства про адміністративну відповідальність юридичних осіб слід чітко визначити загальні засади такої відповідальності та встановити механізм притягнення юридичних осіб до адміністративної відповідальності [11, с. 175].

Притягнення до юридичної відповідальності має здійснюватись у певному порядку, на підставі процесуальних норм, що регламентують провадження в справі про порушення юридичними особами норм законодавства. Його аналіз дає підстави стверджувати, що лише в прийнятих останнім часом законах України, які встановлюють відповідальність юридичних осіб у публічних сферах, зокрема в законах про банки і банківську діяльність, про захист економічної конкуренції, процесуальні норми стали органічною частиною законодавства про юридичну відповідальність. У більшості випадків законодавець, як правило, обмежується визначенням змісту правопорушення та санкцій, суб'єкта правопорушення, органу, який накладає стягнення, та органу, до якого оскаржується рішення, не вирішуючи, зокрема, питань щодо строків притягнення до такої відповідальності, строків застосування заходів впливу, порядку оскарження рішень про накладення стягнення тощо [12].

Водночас на сьогодні вже започаткована судова практика визнання юридичної особи суб'єктом адміністративної відповідальності. Про це свідчить постановка апеляційного суду м. Києва у справі № 757/13066/17-п від 24 липня 2017 року [13].

Аналізуючи вимоги чинного законодавства, суд приходить до висновку, що до відповідальності, передбаченої ст. 212-21 КУпАП, за порушення подання фінансового звіту про надходження і використання коштів виборчого фонду, звіту політичної партії про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру у вигляді штрафу може бути притягнута юридична особа – політична партія, а фізична чи посадова особи не можуть бути суб'єктом адміністративного правопорушення за вказаною статтею [13].

Висновки. Здійснене дослідження інституту адміністративної відповідальності юридичних осіб дає зазначити, що юридичні особи є повноправними суб'єктами правовідносин у сфері використання та охорони природних ресурсів, вони можуть вчиняти різні протиправні дії чи бездіяльність, які посягають на суспільні відносини у сфері використання та охорони природних ресурсів. Однак для визнання юридичних осіб повноцінними суб'єктами адміністративної відповідальності необхідно на законодавчому рівні здійснити легалізацію вини адміністративної відповідальності юридичної особи як основної і обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони будь-якого адміністративного проступку, а також легалізації засад адміністративної відповідальності юридичних осіб публічного права.

Список використаних джерел:

1. Голосніченко І. П. Адміністративне право України. Академ. курс: підруч. [у 2-х т.]: Т. 1. Заг. частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Вид-во «Юридична думка», 2004. 584 с.
2. Зима О.Т. Адміністративна відповідальність юридичних осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Харків, 2001. 17 с.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12. 1984 р. № 8073-Х. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. № 51. Ст. 1122.
4. Лук'янець Д.М. Підстави адміністративної відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня к. ю. н.: К., 2000. 22 с.
5. Адміністративна відповідальність (загальні положення та правопорушення у сфері обігу наркотиків): Навчальний посібник / За заг. ред. доктора юридичних наук, професора І.П. Голосніченка. К.: КІВС, 2003. 112 с.
6. Кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях. № 194-3 от 21.04.2003 г.
7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06. 1991 р. № 1264-12. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.
8. Мірошніченко А.М., Марусенко Р.І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. К.: «Правова єдність», 2009. 496 с.
9. Про забезпечення санітарного і епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02. 1994 р. №4004-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 27. Ст. 218.
10. Авер'янов В.Б. Державне управління в Україні. Навчальний посібник. К., 1999. 238 с.
11. Адміністративне право України: Підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук та ін.; За ред. Ю.П. Битяка. Харків: Право, 2000. 520 с.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб): Справа № 1-22/2001 від 30.05. 2001 р. URL: zakon.rada.gov.ua.
13. Єдиний державний реєстр судових рішень: постанова Апеляційного суду м. Києва у справі № 757/13066/17-п від 24 липня 2017 року. URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/68020939.